

100 jaar sociologie in Nederland: wat bracht het ons?

Ineke Maas, Lonneke van den Berg, Nella Geurts, Ferry Koster, Lonneke van Noije & Inge Sieben

Op 13 juni 2022 was het honderd jaar geleden dat Willem Adriaan Bongers zijn oratie uitsprak als eerste hoogleraar sociologie in Nederland. Daarmee vieren we ook het honderdjarig bestaan van sociologie als zelfstandige discipline. *Mens & Maatschappij* staat in dit themanummer uitgebreid stil bij dit historische feit door de sociologie van toen met de kennis van nu te bekijken. We nodigden enkele prominente hedendaagse sociologen uit een beschouwing te schrijven over de Nederlandse sociologie. In de eerste drie bijdragen in dit nummer leest u hoe zij terugkijken op honderd jaar sociologie in Nederland. Daarnaast vroegen we een veeltal aan sociaalwetenschappers om een klassiek sociologisch werk dat hun bijzondere interesse heeft, te bespreken. Heeft dit werk de tand des tijds doorstaan? Zijn de inzichten onverminderd actueel of blijken ze hopeloos verouderd? Had de oude denker een vooruitziende blik, of juist niet kunnen vermoeden in wat voor tijd we nu leven?

Het enthousiasme om mee te doen was groot. De bijdragen aan dit themanummer zijn vaak persoonlijk; ze getuigen van een duidelijke mening en dragen ook de stijl van de auteurs. Lezers die de auteurs wel eens hebben horen spreken, zullen de zinnen die voor dit themanummer geschreven zijn in hun hoofd horen klinken met de stemmen van de auteurs. Daarmee is dit nummer van *Mens & Maatschappij* een feest der herkenning, maar ook een feest met mooie nieuwe inzichten over wat 100 jaar sociologie in Nederland ons heeft gebracht.

Wat uit het overgrote deel van de bijdragen spreekt is het enorme pionierswerk dat door de klassieken is verricht. Met de bril van nu valt op dat auteurs onbekende terreinen wilden blootleggen, conceptualiseren en theoretiseren. Velen van hen draaiden hun hand niet om voor het formuleren van een antwoord op *life, the universe and everything*. Ze leerden ons over de complexe processen die onze samenleving ordenen en waargenomen transformaties daarin. Deze klassieken zijn stuk voor stuk een bron van inspiratie voor hedendaagse sociologen.

Meerdere auteurs schreven niet alleen een eerbetoon aan een invloedrijk werk, maar wijzen ook op misvattingen in de theoretische bouwwerken en empirische analyses en waarschuwen dat die lang niet altijd tot het verleden behoren en het verbeteren daarvan blijvende inspanning vereist. Tussen de regels door valt ook geregeld te lezen dat de klassieken niet altijd even goed geschreven zijn. Stempels als saai en omslachtig dekken redelijk de lading. Op basis daarvan zouden we kunnen denken dat de auteurs het erover eens zijn dat de hedendaagse sociologie een stuk frisser en aansprekender is – bij een volgend jubileum kan daar een oordeel over geveld worden. Maar auteurs maken ook van de gelegenheid gebruik om een lans te breken voor vergeten disciplines als de verenigingssociologie, en voor grondige theoretische analyses van hedendaagse fenomenen, waarvoor in de huidige hectische tijd weinig gelegenheid meer is. Vroeger was niet alles beter, maar rust en ruimte waren er wel (en P-nummers).

Met betrekking tot de empirische bijdrage van de pioniers in de sociologie, wordt vaak gewezen op de enorme vooruitgang die er sindsdien is geboekt met betrekking tot de beschikbaarheid van goede data. Er is in 100 jaar veel gebeurd op het gebied van het verzamelen, analyseren en archiveren van data. Bonger kampte in de eerste decennia van de vorige eeuw nog met 'materiaalschaarste' (Ultee, Arts en Flap in dit themanummer) en moest het doen met informele analysetechnieken. Ook werden empirische gegevens aanvankelijk vooral gepresenteerd om het eigen gelijk aan te tonen. Heden ten dage hebben sociologen de beschikking over een heel arsenaal aan onderzoeksgegevens en methoden. Zo kunnen zij bijvoorbeeld interviews, enquêtes, webpanels, registerdata, en niet te vergeten *big data* gebruiken. De kwaliteit van deze gegevens is ook met sprongen vooruitgegaan, net als de aandacht die er is voor replicatie en *open access*, en voor ethische en privacy-issues.

Met de toenemende mogelijkheden voor empirische toetsing werd het vizier in de klassieken niet langer op de algehele ordening der samenleving gericht, maar kwamen meer afgebakende onderwerpen in de belangstelling te staan. Nauwelijks minder fundamenteel, waar het bijvoorbeeld vraagstukken van sociale ongelijkheid en onderdrukking betreft. Theorie mag haar hoofdletter verliezen, maar niet haar kracht, niet in de laatste plaats waar ze wordt ingezet met als doel handelingsperspectieven te bieden, voor het toerusten van sociale groepen of het ondersteunen van beleid. Begrip van de sociale oorzaken van uitsluiting wordt bijvoorbeeld aangewend voor de emancipatie van vrouwen, verheffing van lagere sociale klassen, of ontspanning tussen etnische groepen.

Alhoewel dit een jubileumnummer omtrent 100 jaar sociologie is, wordt niet enkel het werk van 'pure' sociologen besproken in dit nummer. Onze auteurs hebben ook geput uit werken van denkers die doorgaans met ander disciplines in verband worden gebracht, zoals de economie (Kanter, Smith), psychologie (Allport), filosofie (de Beauvoir) en verschillende sociale wetenschappen (Inglehart, Polanyi). Deze keuzen zijn niet een verwoede poging om sommige klassieke werken toch nog aan de sociologie toe te schrijven, maar laten eerder de veelomvattendheid van de sociologie zien. De verschijnselen die sociologen bestuderen, zijn maatschappelijk relevant en worden mede daarom ook vanuit andere disciplines bestudeerd. Daarnaast reflecteren deze keuzen de verschillende academische achtergronden van de auteurs. Ten slotte onderstreept dit de openheid van de sociologie als een discipline voor de kennis vanuit andere disciplines. Dit is iets waardevols: een belangrijk sociologisch werk wordt niet geschreven door in de sociologie opgeleid te zijn, maar door iets bij te dragen aan het begrijpen en verklaren van maatschappelijke verschijnselen. Met inzichten uit verschillende hoeken kunnen vernieuwingen in de sociologie bewerkstelligd worden en kunnen maatschappelijke verschijnselen in de snel veranderde samenleving beter begrepen worden.

De lezer die een scherpe blik werpt op de lijst van auteurs die een bijdrage voor dit nummer hebben geschreven zal zien dat er op een aantal andere aspecten daarentegen weinig diversiteit is. Veruit de meeste auteurs zijn man en wit, iets wat de redactie (veelal vrouw en allen wit) in eerste instantie niet eens was opgevallen. Deze kenmerken zien we ook terug in de gekozen klassieken: slechts twee betreffen het werk van een vrouw, ze handelen over de achtergestelde positie van vrouwen, en ze worden in dit nummer ook besproken door vrouwelijke sociologen. Hoewel we met deze observatie niets af willen doen aan de auteurs noch aan de gekozen klassieken, is het een patroon dat vaker naar voren lijkt te komen in de vele bijdragen die dit jaar verschijnen rondom de viering van 100 jaar Nederlandse sociologie. Er zijn verschillende redenen te geven voor het feit dat juist deze populatie van witte mannen een centrale rol heeft vervuld in de geschiedenis van de Nederlandse sociologie, waardoor zij logischerwijs en terecht aandacht krijgen tijdens dit jubileum. Toch is het een opvallend beeld, bekeken vanuit de huidige Nederlandse sociologie die, langzaam maar zeker diverser is en wil zijn. Het is goed om stil te staan bij de klassieken die de Nederlandse sociologie brachten tot waar die nu is, en daarbij bewust te zijn wie er vandaag op de schouders van die klassieken kunnen bouwen.